

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä

Jukka Kekkonen

Puolustusministeriö

Eteläinen Makasiinikatu 8

PL 31, 00131 HELSINKI

www.defmin.fi

Taitto: Tiina Takala/puolustusministeriö

Paino: Erweko, 2013

ISBN: 978-951-25-2466-2 nid.

ISBN: 978-951-25-2467-9 pdf

SELVITYS Jehovan todistajien vapauttamista
asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä
15.04.2013

Jukka Kekkonen

oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori
Helsingin yliopisto

1.	Toimeksianto	2
2.	Tarkastelun lähtökohtia: demokraattisen oikeusvaltion synty ja arvoperusta	3
3.	Maanpuolustusvelvollisuus 2000-luvulla.....	7
4.	Nykytilanteen ongelmakohdat eri tahojen näkökulmasta.....	11
5.	Kansainvälisiä vertailuja.....	13
6.	Ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden vertailua	15
7.	Johtopäätökset: ratkaisumallit	20

1. Toimeksianto

Ministeri *Carl Haglund* asetti 27.09.2012 allekirjoittaneen selvitysmieheksi selvittämään lainsäädäntöä, joka koskee Jehovan todistajien vapauttamista asevelvollisuuden suorittamisesta. Toimeksiantona oli vertailla puolustusministeriön 2007 asettaman toimikunnan mietinnössä (2007:1) esitettyjä ratkaisuvaihtoehtoja asiassa ”Jehovan todistajien vapauttaminen asevelvollisuuden suorittamisesta”. Vertailussa tulee arvioida, kuinka korvaava palvelus voidaan liittää perustuslain yhdenvertaisuuteen ja samalla maanpuolustusvelvollisuuteen. Rajauksen mukaisesti tehtävänannon ulkopuolelle jää ahvenanmaalaisten aseman selvittäminen maanpuolustusvelvollisuuden näkökulmasta.

Olen suorittanut toimeksiannon mukaisen tehtävän; ratkaisuehdotukseni ovat raportin viimeisessä luvussa ja niiden laajemmat perustelut luvussa no 6. Olen liittänyt pohdintani – ja se on koko analyysini ja ratkaisuehdotusteni eräänlainen kivijalka - demokraattisen oikeusvaltion arvoperustaan ja punninnut eri vaihtoehtoja laajassa yhteiskunnallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa ottaen myös huomioon kansainvälisten ihmisoikeuselinten aiheen näkökulmasta esittämiä relevantteja linjauksia.

Kuten lukuisat asiasta aikaisemmin kirjoittaneet ja lausuneet asiantuntijat ovat sanelleet, asetettu tehtävä, jota voisi myös luonnehtia yhtälöksi, jossa eri perusoikeudet ja maanpuolustusvelvollisuus kohtaavat, on erittäin vaikeasti ratkaistavissa. Jos asia olisi ratkaistavissa jollain yksinkertaisella ja suoraviivaisella tavalla, näin olisi todennäköisesti tapahtunut jo paljon aikaisemmin. Vuonna 2007 tehty arvio (Komiteamietintö 2007:1, Puolustusministeriö) Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta, samoin kuin siitä annetut lukuisat lausunnot, kuvaavat varsin kattavasti käytettävissä olevat sääntelyn vaihtoehdot ja niihin liittyvät oikeudelliset ja muut ongelmat.

Oma raporttini nojaa paljon tähän aineistoon, mutta nostan esille myös eräitä uusia vaihtoehtoja. Ratkaisumallit, joita raportin lopussa ehdotan, perustuvat kokonaisuutenaan, jossa erilaiset oikeudelliset, käytännölliset ja muut kyseiseen lainsäädäntöön liittyvät ongelmat on koetettu asettaa oikeisiin mittasuhteisiinsa.

Olen myös tehnyt arvioita eri ratkaisuvaihtojen vaikutuksista ja niilläkin on ollut painoarvoa lopputulosta ajatellen. Tavoitteena on ollut sellaisten asiakokonaisuutta koskevien peruslinjausten tekeminen, joiden pohjalta asiassa voidaan sujuvasti edetä konkreettisiin lainsäädännöllisiin ratkaisuihin.

Kiitän ketään nimeltä mainitsematta, mutta lämpimästi, kaikkia kuulemiani asiantuntijoita julkisen hallinnon eri aloilta, yliopistoista ja kansalaisjärjestöistä. Kaikki käyty keskustelut ovat olleet minulle arvokkaita ja erittäin hyödyllisiä. Johtopäätöksistä ja niiden tueksi esittämistäni perusteluista vastaan luonnollisesti itse.

2. Tarkastelun lähtökohtia: demokraattisen oikeusvaltion synty ja arvoperusta

Tämän päivän Suomi on demokraattinen oikeus- ja hyvinvointivaltio, jossa valtiollinen vallankäyttö on sekä lakisidonnaista että legitiimiä ja jossa kansalaisten perusoikeuksien suoja on kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen vahvaa. Suomi kuuluu myös maailman vähiten korruptoituneisiin valtioihin.

Näin ei ole kuitenkaan aina ollut eikä demokraattisen oikeus- ja hyvinvointivaltion rakentuminen ole ollut automaattinen ja suoraviivainen menestystarina. Päinvastoin se on syntynyt niin meillä kuin muuallakin pitkäaikaisen ja erisuuntaisia käännteitä sisältäneen poliittisen prosessin tuloksena. Erityisesti kriisien – vuoden 1918 sisällissota sekä talvi- ja jatkosota - aikoina oikeusvaltiolliset periaatteet ovat joutuneet taipumaan. Lisäksi kriisien kulttuuriset vaikutukset ovat pitkäaikaisia. Esimerkiksi demokraattisen oikeusvaltion oikeudellisen perustan luomiseen sisällissodan jälkeen vaikuttivat sisällissodan tapahtumat, kuten oikeus- ja valtiosääntöhistorian tutkimuksessa on vakuuttavasti osoitettu.¹

Modernin oikeusvaltion historia ei ole paljoa kahtasataa vuotta pidempi. Valistuksen aikakaudella 1700-luvun lopulla Ranskan suuren vallankumouksen (1789) aikoihin formuloitiin liberaalisen oikeusvaltion keskeisimmät periaatteet johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Nämä modernin oikeuden ja samalla oikeusvaltion ytimen muodostavat periaatteet syntyivät vastareaktiona yksinvaltaisesti hallitun sääty-yhteiskunnan epäkohdille. Ylimmän valtiollisen vallankäytön jakaminen ja lakisidonnaisuus, kansalaisten perusoikeudet ja yhdenvertaisuuden periaate ovat kaikki syntyneet yhteiskunnallisen vallankäytön epäkohtien poistamiseksi. Näiden periaatteiden merkitys on demokratian etenemisen myötä saanut jatkuvasti uutta, aikaisempaa vahvempaa sisältöä.²

Suomen vuonna 1919 säädetty hallitusmuoto sekä siihen liittyvä muu lainsäädäntö (ministerivastuulaki ym.) loivat maamme oikeusvaltion normiperustan vallanjakoratkaisuineen ja kansalaisille kuuluvine oikeuksineen. Sen sijaan hallitusmuoto ei sisältänyt kattavaa luetteloa yksilön perusvelvollisuuksista. Itse asiassa niistä tärkein, *alistuminen oikeusjärjestyksen noudattamiseen (status passivus)* jää kokonaan mainitsematta. Sen oletetaan olevan järjestelmän perusta ilman erillistä ääneen lausumista.³

1 Ks. Antero Jyränki: Lakien laki. Perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumouksien kaudelta toiseen maailmansotaan. Lakimiesliiton kustannus, 1989. S. 485-492; Jukka Kekkonen: Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa. Kauppakaari 1991.

2 Ks. Jukka Kekkonen: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria.? Forum Iuris 2013, s. 124-176.

3 Ks. Antero Jyränki – Jaakko Husa: Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton kustannus, 2012, s. 377.

Niin kansainvälisen poliittisen arkkitehtuurin – toisen maailmansodan lopputulos ja viimeksi Berliinin muurin kaatuminen 1989 - kuin kotimaisen yhteiskunnan muutokset ovat johtaneet siihen, että oikeusvaltion keskeiset periaatteet ovat saaneet uutta ja entistä vahvempaa sisältöä. 2000-luvulla turvataan kansalaisten oikeuksia olennaisesti vahvemmin kuin esimerkiksi viisikymmentä tai sata vuotta sitten.

Samoin kansalaisten yhdenvertaisuutta ei arvioida enää vain juridis-muodollisesta näkökulmasta käsin, vaan myös yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät tosiasialliset näkökohdat saavat entistä enemmän painoarvoa. Esimerkiksi kansalaisten erilaiset taloudelliset tai henkiset resurssit voivat vaikuttaa siihen, toteutuuko yhdenvertaisuus käytännössä. Samoin yhteiskunnan rakenteelliset seikat kuten eri väestöryhmien elinta-soerot voivat vaikuttaa siihen, miten yhdenvertaisesti oikeudet toteutuvat.

Moderni, kokonaisvaltainen oikeusvaltiollisten periaatteiden tulkinta on myös johtanut siihen, että tietyille ryhmille voidaan perustelluista syistä antaa suosituimmuus-asema. Esimerkiksi pyrkimys naisten aseman parantamiseen on johtanut oikeudellisen sääntelyn alueella tiettyihin positiivista erityiskohtelua merkitseviin ratkaisuihin.

Yhdenvertaisuuden periaate (perustuslain 6 §) ja siihen kytkeytyvät syrjinnän kielot sekä niitä koskeva ihmisoikeussopimusten normisto ja niiden tulkintakäytäntö ovat keskiössä myös tässä raportissa. Yhdenvertaisuuden periaate on eräänlainen prisma, jonka kautta tarkastelen Jehovan todistajien asemaa toimeksiannon lähtökohdista.

On heti syytä tehdä selväksi, että mitään suoraviivaista ja yksinkertaista mallia asian ratkaisemiseksi ei ole tarjolla, jos kysymystä tarkastellaan vakavasti ja monipuolisesti oikeusvaltion peruseriaatteiden näkökulmasta ja yhteiskunnallisen todellisuuden muutokset huomioon ottaen. Perusoikeudet ja kansalaisille asetettavat velvollisuudet muodostavat kokonaisuuden, joka pitää nähdä oikeuspoliittisia ratkaisuja tehtäessä. Yhden palasen liikuttamisen yhteydet kokonaisuuteen on pidettävä selkeästi esillä, jotta voitaisiin aikaansaada kestäviä ratkaisuja.

Kansalaisten perusoikeuksien sisältö ja myös niiden keskinäinen painoarvo on muuttunut ja samoin kuin se, millaisia velvoitteita kansalaisille voidaan asettaa. Lisäksi erilaiset oikeudet voivat joutua ja käytännössä usein joutuvat ristiriitaan keskenään, jolloin niiden keskinäistä painoarvoa joudutaan punnitsemaan huolellisesti. Näiden seikkojen vuoksi lopputulokset, joihin päädytään, ovat väistämättä tulosta kokonaisuudesta, jonka voima on suurelta osin esitettyjen perustelujen pitävyydessä.

Yhdenvertaisuuden periaatteen ydin on kansalaisten tasavertainen kohtelu sen jälkeen, kun oikeusjärjestyksen sallimat ja edellyttämät luokittelut on tehty. Näiden luokittelujen pitää kuitenkin olla – kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on toistuvasti linjannut – riittävän objektiivisiin perusteisiin nojaavia ja rationaalisesti puolustettavissa olevia. Tässä harkinnassa on *suhteellisuuden periaatteella* olennainen asema. On aina punnittava sitä, kuinka suuresta ja laajaulotteisesta poikkeuksesta on kysymys. Näissä asioissa ei ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua, ja tulkintoja tehtäessä pitää ottaa huomioon kunkin valtion historia ja kansainvälisen toimintaympäristön

muutokset. Kansallisella lainsäätäjällä on aina tietty – mutta vain tietty – harkintamarginaali näitä asioita käsitellessään.⁴

Ei ole siten yhdenvertaisuuden periaatteen vastaista kohdella esimerkiksi lapsia, naisia, vanhuksia tai tiettyjä erityisryhmiä yleislinjasta poikkeavalla tavalla, kunhan erilaiselle kohtelulle on riittävän pitävät perusteet. Esimerkiksi jätelain käsittelyn yhteydessä – ottaakseni viimeaikaisen esimerkin - uudesta jätteiden käsittelyyn liittyvästä velvoitteesta vapautettiin tietyn iän ylittäneet henkilöt eikä perustuslakivaliokunta katsonut, että kyseessä olisi ollut yhdenvertaisuuden loukkaus.

Tässä kohden on syytä vielä erikseen alleviivata sitä, että yhdenvertaisuuden periaate velvoittaa paitsi lakia soveltavia viranomaisia niin myös lainsäätäjää sen harkitessa uusia sääntelyratkaisuja. Tämä velvoite on vahvistunut viimeisten vuosikymmenten aikana erityisesti perustuslakiin tehtyihin muutoksiin liittyen.

Viimeisten vuosikymmenten kansainvälistyminen, erityisesti Euroopan integraatioon liittyen, on tuonut uusia painotuksia ja elementtejä oikeusvaltion peruseriaatteiden toteuttamiseen. Sitä paitsi nämä peruseriaatteet ankkuroituvat länsimaisen liberaalin demokratiakäsityksen perustaviin arvoihin, jotka ovat saaneet erilaisia ja muuttuvia ilmenemismuotoja demokraattisten valtioiden perustuslaeissa ja kansainvälisissä ihmisoikeusdokumenteissa. Erityisesti ylikansallisten valvontaelinten kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan Unionin tuomioistuimen sekä Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuselinten käytännöstä voidaan hakea tukea ja perusteluja kansallisille ratkaisuille sekä oikeuskäytännössä ja lainvalmistelussa.

Kun liikutaan perusoikeuksien toteuttamisen alueella, voivat mainittujen elinten ratkaisujen perustelutkin saada huomattavaa merkitystä. Näin on erityisesti silloin, kun liikutaan alueilla, joissa väistämättä joudutaan kokonaisharkinnan kautta sovitamaan yhteen erilaisia vastakkaisiin suuntiin vieviä periaatteita. Perusoikeuksiin liittyviä kysymyksiä pitääkin tulkita järjestelmän muodostaman kokonaisuuden näkökulmasta. Jokaista ongelmatilannetta on peilattava systeemiseen kokonaisuuteen. Sama pätee myös ja aivan erityisen painokkaasti ristiriitatilanteisiin, joita syntyy perusoikeuksien ja kansalaisille asetettavien velvollisuuksien välille. Kaikissa tapauksissa ongelmien ratkaisumalleiksi esitettävät tulkinnat eivät ole immuuneja yhteiskunnan muutoksille.

Tärkeä seikka perusoikeuksiin liittyvään kokonaisharkinnan yhteydessä on myös se, millaisen suuruusluokan kysymystä – määrällisesti mitaten – tarkastellaan. Tällöin asiaa joudutaan muiden näkökohtien, kuten yhdenvertaisuudesta poikkeamisen olennaisuuden, eräänlaisen syvyyssulottuvuuden, ohella pohtimaan *suhteellisuusperiaatteen* näkökulmasta.

4 Ks. *Glor v. Switzerland* (no. 13444/04) 06.11.2009. Tapauksen perusteluissa formuloitiin selkeästi tuomioistuimen linja sen suhteen, millaisin kriteerein yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kysymyksiä (ihmisoikeussopimuksen 14 artikla) koskevia ratkaisuja harkitaan.

Tarkastelussa ei voi myöskään jättää huomiotta eräänlaista reilun pelin ajatusta. Tarkoitin tällä sitä, että on etsittävä ratkaisumalleja, joiden kautta oikeusvaltion demokraattinen legitimitetti ei vaarannu, vaan päinvastoin mieluummin vahvistuu.

Kun Jehovan todistajien vapauttamista koskeva poikkeuslaki säädettiin, sen sanottiin perustuneen ennen kaikkea ”humanitaarisiin syihin”. Itse kuitenkin näen asian pikemminkin siten, että taustalla olivat kokemukset ja niiden herättämä keskustelu siitä, miten Jehovan todistajat olivat aikaisempina vuosikymmeninä joutuneet kärsimään kohtuuttoman pitkiä työlaitosseuraamuksia ja lisäksi vankeusrangaistuksia.⁵ Ongelma oli myös kriminaalipoliittinen: Suomen vankiluku oli kansainvälisessä vertailussa korkea ja sitä haluttiin alentaa pohjoismaiselle tasolle.

Tällaiset käytännöt sopivat huonosti demokraattisen oikeusvaltion julkiseen kuvaan ja saattoivat olla haitallisia maan kansainväliselle maineelle. On perusteltua ajatella niin, että demokraattisessa oikeusvaltiossa ei olisi mielipidevankeja tai että mielipidevankeiksi luokiteltavien määrän tulisi olla mahdollisimman vähäinen. Nämä näkökohdat ovat edelleen ajankohtaisia niin Jehovan todistajia kuin muitakin aseistakieltäytyjiä koskevia sääntelyratkaisuja pohdittaessa.

5 Ks.K.J. Lång: Jehovan todistajat asevelvollisina. Teoksessa Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale (toim.): K.J. Lång: Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Acta Poenologia 1/2004, s. 168-244.

3. Maanpuolustusvelvollisuus 2000-luvulla

Vuonna 2000 voimaan tulleen perustuslain 127 §:n mukaan jokainen Suomen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustamiseen tai avustamaan siinä sen mukaan kuin laissa säädetään. Oikeudesta saada vakaumuksen perusteella vapaus osallistumisesta sotilaalliseen maanpuolustukseen säädetään lailla.

Siviilipalveluslaissa (2007/1466) säädetään maanpuolustusvelvollisuuteen perustuvasta siviilipalveluksesta. Asevelvollinen, jonka vakaumukseen perustuvat syyt estävät häntä suorittamasta asevelvollisuuslaissa (1438/2007) säädettyä palvelusta, vapautetaan sen suorittamisesta ja määrätään suorittamaan siviilipalvelusta (1 § 2 momentti).

Perustuslain säännös maanpuolustusvelvollisuudesta ei kuitenkaan sisällä absoluuttista maanpuolustusvelvollisuutta; sen ulkopuolelle jäävät muun muassa Ahvenanmaalaiset ja naiset sekä tietyt ikäiset ja tietyssä asemassa olevat henkilöt.

Yleinen asevelvollisuus on ollut itsenäisen Suomen puolustuspolitiikan lähtökohdista alusta alkaen, joskin 1919 hallitusmuodon 75 §:ä ja vuoden 1922 asevelvollisuuslakia säädettyä ei ollut itsestään selvää, että järjestelmä rakentuisi tulevaisuudessa yleisen asevelvollisuuden varaan. Myös siitä seikasta, tulisiko säännös koskemaan vain miehiä vai kaikkia kansalaisia, esitettiin lainvalmistelun aikana erilaisia vaihtoehtoja. Lopullisessa asussaan vuoden 1919 hallitusmuodon 75 §, joka vastaa nykyisen perustuslain (127 §) säännöstä tuli olemaan 1919 hallitusmuodon ainoa säännös, joka sisälsi kansalaisiin kohdistuvan perusvelvollisuuden.⁶

Maanpuolustukseen liittyvä järjestelmä on kuitenkin kokenut muutoksia vuosikymmenten saatossa – vaikka tietyt järjestelmän peruselementit ovat säilyneet muuttumattomina. Aseettoman palveluksen ja ennen kaikkea siviilipalveluksen historia, joka on antanut entistä enemmän tilaa yksilön väkivallan vastaiselle vakaumukselle aseellisesti palveluksesta kieltäytymisen perusteena, liittyy kiinteästi oikeusvaltion demokratisoitumiseen.⁷

Se kuvastaa samalla pitkän linjan tarkastelussa perusoikeuksien uudenlaista punnintaa, jossa uskonnon- ja omantunnonvapaus (PL 11 §) on saanut entistä vahvemman sijan yleensä ja suhteessa maanpuolustusvelvollisuuteen. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea on selkeästi ja vakiintuneesti johtanut oikeuden kieltäytyä aseista omantunnon syistä kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 18 artiklasta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien ei ole yhtä selvästi johtanut aseistakieltäytymis-

6 Ks. Martin Scheinin: Aseistakieltäytymisoikeus. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D 3, Hakapaino 1988, s. 6-13.

7 Ks. Jukka Kekkonen: Siviilipalveluksen kehittäminen. Työministeriön julkaisu 1999.

oikeutta uskonnon- ja omantunnonvapaudesta (9 artikla). Taustalla on pakkotyön kielto (4 artikla), joka näyttäisi jättävän valtioille tässä suhteessa tietyn harkintamarginaalin palveluksesta vapauttamisen ja korvaavan palvelun suhteen.⁸

Kaiken kaikkiaan on kuitenkin ilmeistä, että aseistakieltäytymisen oikeus on viimeisten vuosikymmenten aikana vahvistunut huomattavasti sekä kansainvälisessä että kansallisessa oikeudellisessa kontekstissa.⁹ Tähän jatkumoon liittyvät myös Jehovan todistajia koskevan lainsäädännön muutokset.

Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta eräissä tapauksissa annetussa laissa (645/1985) Jehovan todistajat vapautettiin aseellisesta palveluksesta tai sitä korvaavasta palveluksesta rauhan aikana. Laki säädettiin perustuslain säätämisyjärjestyksessä poikkeuslakina, koska perustuslakivaliokunta katsoi ratkaisun merkitsevän paitsi vapautusta HM 75 §:ssä säädetystä maanpuolustusvelvollisuudesta myös hallitusmuodon yhdenvertaisuutta koskevista säännöksistä (5 ja 9 §:t).

Lain säätämisen taustalla olivat käytännön kokemukset aseistakieltäytyjien kohtelussa ja niistä käydyt keskustelut edellisinä vuosikymmeninä. Tältä pohjalta päädyttiin laajaan konsensukseen siitä, miten asia tulisi lainsäädännössä ratkaista. Samalla uudistettiin myös siviilipalvelusta. Keskeisin muutos oli vakaumuksen tutkinnasta luopuminen.

*

Seuraavassa tarkastellaan tiiviisti sitä, miten suuri osa kutsuntaikäluokkiin kuuluvista – lähinnä 2000-luvulla – on suorittanut erilaista palvelusta tai on vapautettu siitä. Menemättä laajemmin järjestelmän historiaan, on syytä todeta, että maailmansotien välisenä aikana merkittävä osa ikäluokasta jätettiin asepalveluksen ulkopuolelle poliittisen epäluotettavuuden vuoksi. Kysymys oli siitä, että 1918 sisällissodan vuoksi hävinneiden radikaaleimpien punaisten ja heidän jälkeläistensä ei haluttu saavan koulutusta aseiden käyttämiseen, koska heidän lojaliteettiaan isänmaata kohtaan epäiltiin. Tämä tilanne muuttui vasta talvisodan kokemusten jälkeen.

Myöhemmin siviilipalvelusmahdollisuuden tarjoaminen ja sen soveltamisalueen laajentaminen ja etäännyttäminen puolustusvoimista johti siihen, että siviilipalveluksen suosio kasvoi ja vastaavasti aseellisen palveluksen suorittaneiden osuus ikäluokasta pieneni. Määrät olivat kuitenkin pieniä, sillä siviilipalveluksen suoritti 1970-luvun alussa noin 1 prosentti ikäluokasta ja 1980-luvulla alle 3 prosenttia ikäluokasta.

8 Ks. Ks. Pöytäkirja 3/2007, 23.5.2007. Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta annetun lain tarpeellisuutta ja suhdetta perustuslain säännöksiin selvittävä toimikunta. Professori Martin Scheininin kuuleminen 9.5.2007.

9 Mainitut oikeudet käyvät ilmi yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen 18 artiklasta, Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 18 artiklasta sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklasta. Lisäksi tärkeitä säännöksiä arvioitaessa oikeutta kieltäytyä asepalveluksesta sisältyy Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 26 artiklaan sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklaan ja 12 lisäpöytäkirjaan, joissa käsitellään yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon periaatteita.

2000-luvulla tilanne on ollut sangen stabiili; noin 7 prosenttia ikäluokasta suorittaa siviilipalveluksen. Heistä suurin osa, noin 60 %, siirtyy siviilipalvelukseen aloitettuaan ensin varusmiespalveluksen.¹⁰

Suurempi muutos on sen sijaan ollut se, että kokonaan asepalveluksesta vapautettujen määrä on kasvanut tuntuvasti: se on noussut yli 15 %:in ikäluokasta. Samoin on yleistynyt asepalveluksen keskeyttäminen. Perusteet vapautukseen ovat olleet terveydellisiä – laajassa mielessä.¹¹

Näiden lukujen valossa asevelvollisuuden suorittamisesta vapautettujen Jehovan todistajien vuotuinen määrä (hieman yli sata, n. 0.3 % ikäluokasta) on pieni ja vapautuksen tällä perusteella saaneiden määrä on pysynyt jokseenkin vakaana. Toinen pieni erityisryhmä (eri lähteiden mukaan enintään muutamia kymmeniä vuodessa) koostuu niin sanotuista kokonais- eli totaalikieltäytyjistä, jotka eri syistä, ennen kaikkea siviilipalveluksen pituuden vuoksi, eivät voi hyväksyä myöskään siviilipalveluksen suorittamista.¹²

Suurimmalla osalla syy liittyy edelleen siviilipalveluksen pituuteen useista lyhenyksistä huolimatta ja osin lain sisältämiin rangaistussäännöksiin senkin jälkeen, kun niitä on olennaisesti lievennetty. Siviilipalveluksen pituus lyheni 1.2.2013 347 päivään samalla, kun varusmiespalvelu lyheni 165 päivään (asevelvollisuuslaki 37 §).¹³

Sen sijaan traditionaalinen peruste, jonka mukaan siviilipalvelus ei tosiasiallisesti ole riittävän irtaantunut aseellisesta maanpuolustuksesta, on jäänyt taaemmaksi, kun siviilipalvelusta on kehitetty suuntaan, joka kunnioittaa hakijan vakaumusta. Muutosta kuvastavat sekä siviilipalvelusjärjestelmän hallinnoinnin organisatoriset muutokset että erityisesti vakaumuksen suojaa koskevat säännökset sekä niiden ulottaminen koskemaan myös kriisiaikoja (1.1.2008 voimaan tullut laki siviilipalveluksesta 1466/2007).¹⁴

10 Ks. Siviilipalvelus 2020. Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 9/2011, s. 20-21. Siviilipalveluksen suosio ei koskaan kasvanut niin suureksi kuin lakimuutoksia valmisteltaessa käydyssä keskustelussa usein on ennakoitu. Aseettoman palveluksen suorittavien osuus puolestaan on vain noin 0.1 % ikäluokasta.

11 Käytännössä asepalveluksesta vapauttamisen perusteet ovat kaikkien käytettävissä olevien tietojen mukaan höllentyneet siten, että selkeästi diagnostisoitavien sairauksien lisäksi esimerkiksi asevelvollisen motivaatioon tai huonoon fyysiseen kuntoon liittyneet seikat ovat johtaneet palveluksesta vapauttamiseen. Saman kaltaisesta muutoksesta raportoidaan myös muista maista, joissa ei ole luovuttu yleisestä asevelvollisuudesta.

12 Poliisiin tietoon tuli vuonna 2012 12 asepalveluksesta kieltäytymistä ja 40 siviilipalveluksesta kieltäytymistä. Luvut ovat alentuneet selvästi 2000-luvulla, joskin vuotuiset vaihtelut ovat olleet melko suuria.

13 Vuodesta 2011 lähtien siviilipalvelusrikokseen tai asevelvollisuuden välttämiseen syyllistyneet voivat suorittaa rangaistuksensa valvontarangaistuksesta annetun lain mukaan sähköisesti valvotun kotiarestin muodossa (ns. pantarangaistus).

14 Siviilipalvelus tultaneen lähivuosina valtiollistamaan. Ks. Siviilipalveluksen valtiollistamista selvittävän työryhmän muistio 23.11.2012, Työ- ja elinkeinoministeriö.

Olen selvityksen aikana saanut runsaasti - jossain määrin ristiriitaista - tietoa siitä, miten monet Jehovan todistajat ovat viime vuosina suorittaneet siviilipalveluksen tai jopa aseellisen palveluksen. Jehovan todistajien edustajien mukaan näin ei käytännössä tapahdu. Kuitenkin olen saanut muista lähteistä viitteitä siitä, että ainakin jotkut Jehovan todistajat ovat suorittaneet siviilipalveluksen tai aseellisen palveluksen. Epäselväksi on kuitenkin jäänyt, ovat näin toimineet silloin (enää) kuuluneet Jehovan todistajiin.

Tilanteita, joissa Jehovan todistaja ei ole hakenut lykkäystä nimenomaan uskonnollisen vakaumuksen perusteella tai on unohtanut vedota riittävän ajoissa tähän perusteeseen, on kuitenkin esiintynyt ja ne ovat johtaneet sotilaslääneissä hankaliin tulkinallisiin ongelmiin.¹⁵

Sen sijaan pääesikunnan ja kutsuntaviranomaisten käsityksen mukaan viime vuosina Jehovan todistajia on ollut säännöllisesti eri palvelumuotoja suorittaneiden joukossa. Pääesikunnan vuodelta 2007 olevien tietojen mukaan vapautuslain perusteella lykkäystä saaneista henkilöistä 420 henkilöä on päätyntä muuhun ratkaisuun kuin tullut vapautetuksi. Näistä suurin ryhmä (150) on saanut vapautuksen terveydellisin perustein, noin 60 olisi mennyt siviilipalvelukseen ja vain 13 olisi päätyntä totaali-kieltäytymiseen.¹⁶ Samansuuntaista, mutta edelle esitetyt epävarmuustekijät sisältävää tietoa on saatavilla myös vuoden 2007 jälkeiseltä ajalta.

Tilanne on mielenkiintoinen suhteessa Vartiotorni lehdessä vuonna 1.5.1996 julkaistuun kirjoitukseen, jossa otettiin kantaa siviilipalveluksen hyväksyttävyyteen. Kirjoituksen mukaan kansallisen siviilipalveluksen valinta on ennen kaikkea yksilöllinen omantunnonkysymys. Kirjoituksen mukaan Jehovan todistajien johdon tulee ”kunnioittaa täysin tuon veljen omaatuntoa ja kohdella häntä edelleen hyvämaineisenä kristittyinä. Jos jostakusta kristitystä kuitenkin tuntuu, ettei hän voi suorittaa siviilipalvelusta, myös hänen kantaansa tulee kunnioittaa.”

Näyttää ilmeiseltä, että kannanoton jälkeen on tapahtunut tiettyjä muutoksia suhtautumisessa siviilipalvelukseen. Kuinka laajasta ja syvälle ulottuvasta asenteellisesta muutoksesta mahdollisesti on kysymys, on hyvin vaikeasti hahmotettavissa. Selvää on kuitenkin se, että mitään yleistä siviilipalveluksen Suomessa hyväksyvää kannanmuutosta ei ole tapahtunut Jehovan todistajien piirissä. Tämän vuoksi jää avoimia kysymyksiä ratkaistavaksi, kun pohditaan vapautuslain kumoamisen tai muuttamisen mahdollisia vaikutuksia.

15 Ks. Jyrki Kivelän muistio 13.06.2007. Pääesikunnan henkilöstöosasto. Kutsunta-asiain keskuslautakunta on näissä asioissa tulkinnut lakia sotilasläänien komentajia väljemmin eli katsonut lykkäyksen jatkuneen keskeytyksettä esimerkiksi lykkäysperusteiden eroista tai hakijan unohduksista riippumatta.

16 Ks. Jyrki Kivelän muistio 13.06.2007.

4. Nykytilanteen ongelmakohdat eri tahojen näkökulmasta

Jehovan todistajien asema suhteessa perustuslain säännöksiin on herättänyt aika ajoin vilkasta keskustelua. Asiaa on myös selvitelty useaan otteeseen viime vuosina. Perusteellisen selvitys tehtiin puolustusministeriön asettaman työryhmän toimesta vuonna 2007.¹⁷ Tästä raportista annetut lukuisat lausunnot antavat varsin kattavan kuvan siitä, miten eri tahot suhtautuvat vuoden 1985 vapautuslakiin ja tarpeeseen muuttaa järjestelmää. Olen tiivistänyt seuraavaan päällimmäisiä havaintoja mielipide-eroista, ennen kaikkea siitä, missä ovat järjestelmän suurimmat ongelmat eri tahojen ja intressipiirien näkökulmasta.

Ensin on kuitenkin nostettava esille se, että kuulemieni Jehovan todistajien edustajien mielestä nykyinen järjestelmä toimii hyvin, jonka vuoksi ei ole perusteltuja syitä ryhtyä muuttamaan sitä. Oletan, että moni muukin taho suomalaisessa yhteiskunnassa suhtautuu nykyiseen tilanteeseen neutraalisti tai ole ainakaan koe sen olevan räikeä ja nopeita muutoksia vaativa oikeudellinen epäkohta. Tutkittua tietoa asiasta ei kuitenkaan ole.

Kriittisesti vapautuslakiin suhtautuvien mielestä kyseessä on vakava ja uuden perustuslain säätämisen jälkeen, jonka mukaan pysyvistä poikkeuksista perustuslakiin tulisi pääosin päästä eroon, entistä pahempi yhdenvertaisuusongelma. Tässä ajattelussa Jehovan todistajien katsotaan saaneen sellaisen etuoikeuden, jota ei voida pitää oikeudellisesti hyväksyttävänä yhdenvertaisuuden periaatteen näkökulmasta. Tästä lähtökohdasta käsin he pitävät vapautuslain kumoamista tai muuttamista siten, että Jehovan todistajat velvoitettaisiin suorittamaan siviilipalvelusta perusteltuna. Tälle ajattelumallille löytyy kannatusta pääesikunnan ja puolustusvoimien piiristä.

Myös useat valtiosääntöoikeuden akateemiset asiantuntijat näkevät vapautuslakiin liittyvän potentiaalisen oikeudellisen ongelman pahentuneen uuden perustuslain myötä, kun perustuslakipoikkeuksien tekemisen ehtoja on tiukennettu. Varsinkin uusien lakien säätämisen yhteydessä tulee poikkeamia perustuslaista harkita niiden syvyyden ja ulottuvuuden mukaan kokonaisvaltaisesti koko järjestelmän näkökulmasta.¹⁸ Tämä lähtökohta ja lähestymistapa on omaksuttu myös tässä raportissa.

Kriittisesti vapautuslakiin suhtautuvat myös ne tahot, joiden mukaan Jehovan todistajille on annettu muihin uskonnollisiin ja eettisiin vakaumuksiin nähden sellainen suosituimmuusasema, jota ei voida pitävästi perustella. Tällä kannalla ovat erilaisiin painotuksiin muun muassa aseistakieltäytyjäliitto ja useat erilaisia filosofisia ja uskonnollisia aatesuuntia edustavat tahot.

17 Ks. Puolustusministeriön julkaisuja 2007/1. Kaikki selvityksestä pyydytetyt lausunnot samoin kuin toimikunnan kokousmuistiot ovat olleet käytettävissäni.

18 Ks. Jyränki – Husa 2012, s. 247-248.

Samoin valtiosääntöoikeuden asiantuntijat katsovat, että Suomea sitovat ihmisoikeusvelvoitteet ja myös ihmisoikeuselinten käytännöt antavat tukea ajatukselle, jonka mukaan erilaisten vakaumusten tulisi olla nykyistä tasavertaisemmassa asemassa valtion taholta asetettaviin velvoitteisiin nähden. Kansalais- ja poliittisten oikeuksien toteutumista valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on toistuvasti kiinnittänyt Suomea koskevissa maaraaportteissaan huomiota siihen, että Jehovan todistajille myönnettyä suosituimmuuskohtelua ei ole ulotettu koskemaan muita aseistakieltäytyjäryhmiä. Komitea on antanut muun muassa Alankomaille suosituksen tarkistaa lainsäädäntöään tässä kohden.¹⁹ Vuonna 2004 komitea kantoi Suomea koskevassa arvioissaan huolta myös siitä, että aseistakieltäytymisoikeus tunnustettiin ainoastaan rauhan aikana ja että siviilipalvelus oli asepalvelukseen verrattuna rankaisevan pitkä. Suomen lainsäätäjät onkin sittemmin reagoineet näihin arvioihin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on puolestaan useissa uusissa ratkaisuisaan linjannut sitä, voidaanko Jehovan todistajat kansallisen lainsäädännön mukaan rinnastaa muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin, joiden toimihenkilöille on annettu vapaus sekä aseellisesta että vaihtoehtoisesta palveluksesta. Kolmessa Itävallan valtiota vastaan käydyssä oikeudenkäynnissä on päädytty siihen, että eri uskonnollisten yhdyskuntien jäsenten erilainen kohtelu loukkaa yhdenvertaisuuden periaatetta ja on syrjivää. Kyse oli tässä siitä saisivatko Jehovan todistajiin kuuluvat toimihenkilöt samanlaisen vapautuksen palvelusvelvollisuudesta kuin eräät muiden uskonnollisten yhdistysten jäsenet.²⁰

On kuitenkin huomattava, että kansainvälisiltä valvontaelimiltä saatujen viestien vahvuutta ja velvoittavuutta voidaan tulkita, ja on tulkittu, eri tavoin. Ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneessa käytännössäkkin muistetaan aina toistaa tietyn suuruisen kansallisen harkintamarginaalin olemassaolo. Selvää kuitenkin on, että yhdensuuntaisen sanoman toistuminen raportista ja ratkaisusta toiseen lisää paineita oikeustilan muuttamiseen.

Väliyhteenvetona voi todeta, että nykyistä tilannetta ei siten voida pitää täysin tyydyttävänä kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta. Käsillä on sellainen tiettyyn ryhmään kohdistuva erityisen kohtelun ongelma, jonka perusteita ja laajuutta on syytä analysoida uudelleen.

19 Kuuluisin tähän liittyvä tapaus on *Brinkhof v. Alankomaat* (vuodelta 1990), jossa tutkittiin muun muassa kysymystä, syrjiikö Jehovan todistajien kohtelu muita asepalveluksesta ja vaihtoehtoisesta palveluksesta kieltäytyviä. Ihmisoikeuskomitea ei pitänyt perusteltuna sitä, että vain yksi aseistakieltäytyjien ryhmä oli (Hollannissa 1974 säädetyllä lailla) vapautettu palveluksesta. Komitea kuitenkin katsoi, että Alankomaiden korvaavaa palvelua koskeva järjestelmä ei ollut ristiriidassa hänen pasifistisen vakaumuksensa kanssa. Myöskään Jehovan todistajien erityiskohtelu ei vaikuttanut kielteisesti hänen oikeuksiinsa aseistakieltäytyjänä.

20 *Tuomio Löffelmann v. Austria* (42967/98) 12.06.2009; *Guttl v. Austria* (49686/99) 12.06.2009 ja *Religionsgemeinschaft Der Zeugen Jehovas and Others v. Austria* (40825) 31.10.2009.

Toinen asia on kuitenkin se, miten ongelma onnistuttaisiin ratkaisemaan siten, että nykyiseen tilanteeseen saataisiin sellainen ratkaisu, joka on sopusoinnussa vahvan perus- ja ihmisoikeusajattelun kanssa, kunnioittaa vähemmistöjen oikeuksia ja saavuttaa riittävän suuren konsensuksen oikeusvaltion demokraattisen legitimitietin vahvistamiseksi. Tällaisia ratkaisuvaihtoehtoja nostan esille raportin viimeisessä jaksossa.

5. Kansainvälisiä vertailuja

Suomen tilannetta voidaan ja on aiheellista verrata ennen kaikkea yhteiskuntajärjestelmältään samantyyppisiin valtioihin, jotka ovat demokraattisia oikeusvaltioita. Hyvät vertailukohteet ovat kuitenkin käyneet entistä harvinaisemmiksi, kun yleisestä asevelvollisuudesta on luovuttu laajalla rintamalla 2000-luvulla. Viimeksi tämän ratkaisun tekivät Ruotsi vuonna 2010 ja Saksa vuonna 2011.

On syytä todeta, että systemaattista ja yksityiskohtiin menevää, saati tutkimukselliset mitat täyttävää vertailutietoa Jehovan todistajien kohtelusta ei ole saatavilla, eikä sellaisen tuottamiseen ollut mahdollisuuksia tämän raportin aikataulun puitteissa. Tästä rajoituksesta huolimatta tietyt vertailutiedot ovat arvokkaita raportissa esitettäviä vaihtoehtoja ajatellen.²¹

*

Parhaiksi vertailumaiksi ovat jääneet yleisen asevelvollisuuden säilyttäneet Norja, Itävalta ja Sveitsi, joskin niidenkin kohdalla on syytä alleviivata maiden oman historiallisen kokemuksen ja maantieteellisen sijainnin aiheuttamia erityispiirteitä. Eräiden Jehovan todistajien kohteluun liittyvien erityiskysymysten kohdalla voidaan myös löytää kiinnostavia vertailutietoja sellaisista maista, joissa on luovuttu yleisestä asevelvollisuudesta.

Norjaa ja Itävaltaa yhdistää se, että Jehovan todistajat eivät aiheuta järjestelmälle – Itävallan osalta edellä esitellyistä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuista huolimatta - ongelmia. Kysymys on kahdesta seikasta. Yhtäältä siitä, että Jehovan todistajat ovat erityisesti Vartiotornissa 1.5.1996 kirjoituksen jälkeen, johon edellä viitattiin - jossa valintaa erilaisten palvelusmuotojen hyväksyttävyydestä ohjattiin entis-

21 Kuriositeettina mainittakoon, että Israelissa ultraortodoksiväestö (hepr Haredi, juutalaisuuden konservatiivisin muoto) on saanut vapautuksen yleisestä asevelvollisuudesta. Myös arabiväestö on vapautettu palveluksesta. Vapautus perustuu eräänlaiseen historialliseen kompromissiin sekulaarisen ja uskonnollisen väestön välillä. Israelin valtion syntyaikoina uskonnollinen väestö haluttiin pitää tyytyväisenä, joten uskonnollisissa kouluissa (yeshiva) opiskelijat vapautettiin asepalveluksesta. Aluksi vapautus koski vain pientä ryhmää, mutta sittemmin sen piiriin ollut tullut jo yli 10 % väestöstä. Koska Haredi puolueilla on paljon poliittista valtaa, etuoikeudet on kyetty säilyttämään, vaikka vapautuksen piiriin kuuluva väestön määrä on lisääntynyt huomattavasti. Järjestelmä on aika ajoin joutunut sekulaarin väestön kritiikin kohteeksi. Israelin äskettäin nimitetyssä hallituksessa ei ole mukana haredi-puolueita, mikä tilanne voi arvioiden mukaan johtaa paineisiin mainitun etuoikeuden supistamiseksi.

tä vahvemmin yksilöllinen omantunnonkysymykseksi - hyväksyneet vaihtoehtoisen palveluksen ja he ovat valmiit suorittamaan sen. Ilmeisesti asiaan näissä maissa on olennaisesti vaikuttanut se, että niiden valtiosäännössä ei siviilipalvelus ole johdettavissa suoraan perustuslakiin kirjatusta maanpuolustusvelvollisuudesta.²²

Tällainen tilanne oli myös useissa maissa, jotka sittemmin ovat luopuneet yleisestä asevelvollisuudesta. Mainitun Jehovan todistajien kansainvälisen päätoimiston kautta tulleen tekstin vaikutuksia käytännön tasolla on kuitenkin erittäin vaikea arvioida täsmällisesti. Näin sen vuoksi, että eri palvelusmuotojen valinnan ja suosion kysymyksiin vaikuttavat olennaisesti viranomaisten käytännöt kutsunnoissa.

Tämän vuoksi Jehovan todistajien mahdollisten kieltäytymisen aiheuttamat ongelmat on voitu käytännön tasolla ratkaista myös siten, että puolustusvoimat ovat ottaneet riveihinsä aseelliseen palvelukseen huomattavasti pienemmän osan ikäluokasta kuin Suomessa. Esimerkiksi Norjassa vain 30 % ikäluokasta suorittaa asepalveluksen ja lisäksi sekä sen että siviilipalveluksen välttäminen on käytännössä helppoa. Tilanne on tässä suhteessa sangen samantapainen myös Itävallassa ja Sveitsissä, jossa noin 60 % ikäluokasta suorittaa aseellisen palveluksen. Tällöin voidaan oikeastaan puhua jo *valikoivasta* asevelvollisuudesta.

Kun kutsuntakäytäntö on tällainen, voidaan Jehovan todistajat, tai muut ”potentiaalisesti ongelmalliset” tapaukset ikään kuin siivota järjestelmän ulkopuolelle ilman, että asiasta aiheutuu ongelmia. Linjana näyttää siten olevan se, että eri palvelumuotoja hallinnoivat viranomaiset haluavat ottaa palvelukseen ikäluokasta vain ne, joiden motivaatio palveluksen suorittamiseen varmasti on riittävä. Toisaalta asevelvollisten näkökulmasta tilanne on sellainen, että kaikkien palvelusmuotojen välttäminen on käytännössä helposti mahdollista.

Tarkkaa selvitystä siitä, millaisin ja kuinka selkein ja yhtenäisin perustein karsinta käytännössä tapahtuu, ei ole kuitenkaan ollut saatavilla. Epäselväksi jää samalla se, kuinka suuri osa Jehovan todistajista olisi ollut valmis suorittamaan vaihtoehtoista palvelusta, jos vapautusmahdollisuutta ei olisi ollut tarjolla.

22 Täyttä selvyyttä siitä, kuinka paljon Jehovan valintoihin vaikuttaa se, millä hierarkkisella tasolla ja miten muotoiltuna asepalveluksen ja siviilipalveluksen on kirjattu lainsäädäntöön, ei ole muiden valtioiden kuin Suomen osalta saatavilla.

6. Ratkaisuvaihtoehtoja ja niiden vertailua

Vertailen seuraavassa toimeksiannossa esitettyjä ratkaisuvaihtoehtoja ja niihin liittyviä toimenpidekokonaisuuksia ikään kuin käännettyssä järjestyksessä ongelmallisimmista vaihtoehdoista nykytilanteen korjaamismahdollisuuksia hyvin perustein tarjoaviin ratkaisujen suuntaan edeten. Nostan lisäksi esille eräitä ajatuksia, joiden avulla mielestäni olisi mahdollista ratkaista nykyisen tilanteen ongelmia, mutta joihin näyttäisi liittyvän hyvin vaikeita ja lisäselvityksiä vaativia oikeudellisia ja käytännöllisiä kysymyksiä.

Lähtökohtani on ollut se, että oikeusjärjestys kaipaa jatkuvaa perusteisiin asti ulottuvaa keskustelua uudistamisen tarpeista. Jo nopea kansainvälisen ja kansallisen toimintaympäristön muutos edellyttää tätä. On erityisen tärkeää niin tässä yhteydessä kuin yleisemminkin, että lainsäädännön ja yhteiskunnallisen todellisuuden välinen kuilu ei kasvaisi liian suureksi, koska tällaisessa tilanteessa yhteiskunnallisen järjestyksen legitimitetti on vaarassa laskea.

Esille nostettu kysymys on ajankohtainen monista eri syistä. Esimerkiksi talouden pitkään jatkuva epäsuotuisa kehitys voi johtaa siihen, että erityisesti taloudellisten ja sosiaalisten perusoikeuksien toteuttaminen vaikeutuu käytännön tasolla. Pitkään jatkuessaan ja syvetessään erilaiset kriisit nakertavat demokraattisen oikeusvaltion oikeudellista perustaa ja legitimitettiä.²³

Oikeusjärjestyksen kehittäminen on aina poliittisen tahdon asia. Suhtaudun sen vuoksi hyvin varauksellisesti argumentteihin, joiden mukaan tietty uudistus ei olisi mahdollinen esimerkiksi lainvalmistelun vaikeuteen tai lainsäädäntöjärjestykseen liittyvien kvalifioitujen enemmistövaatimusten (perustuslain säätämisyjärjestys) näkökohtien vuoksi. Samoin rutiininomainen erilaisiin käytännön ongelmiin viittaaminen ilman lähempiä perusteluja ei saisi johtaa siihen, että järkevät ja perustellut vaihtoehdot suljetaan pois.

Pohdintani liittyy myös raportin alussa olevaan analyysiin demokraattisesta oikeusvaltiosta ja sen historian kautta muotoutuneesta arvoperustasta. Se johtaa minut näkemään asiat siten, että *toleranssi (suvaitsevaisuus) ja vähemmistöjen kunnioittaminen* ovat keskeisiä arvolähtökohtia. Suomalaisen demokratian voima ja vahvuus tulee näkyviin siinä, kuinka se kohtelee erilaisten vähemmistöjen vakaumuksia, eikä siinä, kuinka tiukasti se pystyy kontrolloimaan ja pakottamaan yhteisön jäseniä.²⁴

Tässä kohden oman yhteiskuntamme, mutta myös kansainvälisen toimintaympäristön suuret muutokset, ovat taustana uusille arvioille sekä perusoikeuksien keskinäisestä että niiden ja kansalaisten velvollisuuksien välisestä suhteesta.

23 Ks. Jukka Kekkonen: Kriisit, valta ja oikeus. Lakimiesliiton kustannus Oy. 1997.

24 Saman ajatuksen ilmaisevat myös Antero Jyränki ja Jaakko Husa (2012, s. 107) selostaessaan Ahvenanmaan maakunnan asemaan liittyviä oikeudellisia kysymyksiä: ”.. itsehallinnon järjestäminen on hieno esimerkki kulttuurisen vähemmistön suojelusta ja suomalaisen järjestelmän kyvystä sietää pluralismia.”

Itse en pidä nykyistä tilannetta, jossa Jehovan todistajat on vapautettu maanpuolustusvelvollisuudesta, läheskään yhtä ongelmallisena kuin monet asiasta aikaisemmin lausuneet. Silti myönnän, että nykyinen järjestelmä kiistattomasti on ongelmallinen oikeudellisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta ja myös perustuslakipoikkeuksena. Pidän siten selvänä, että nykyinen tilanne ei ole ihanteellinen ja siihen on aktiivisesti etsittävä korjauskeinoja

Pelkkä vapautuslain kumoaminen (tai muuttaminen siten, että Jehovan todistajat velvoitettaisiin suorittamaan siviilipalvelusta) ilman muihin lainsäädännöllisiin toimiin ryhtymistä olisi kuitenkin erittäin ongelmallinen ratkaisu. Tällainen näkemys sivuuttaa sen edellä alleviivatun lähtökohdan, että perusoikeuksia ja velvollisuuksia on arvioitava systeemisesti, kokonaisuutena. Kaikkia perusoikeuksia on tarkasteltava suhteessa muihin perusoikeuksiin ja jokaisen perusoikeudelle voidaan antaa tulkinallisesti erilaisia sisältöjä. Tämä koskee myös ja erityisesti yhdenvertaisuuden periaatetta, jonka toteuttaminen edellyttää erilaisia ja eri ryhmiin kohdistuvia vertailuja.

Hyvää jälkeä ei synny lainsäätöön, jos näitä systeemisiä, oikeusjärjestyksen kokonaisuuteen liittyviä seikkoja ja myös lainsäädännön muutoksen vaikutuksia ja potentiaalisia riskejä, ei oteta huomioon.

Vapautuslain kumoaminen synnyttäisi käsitykseni mukaan suuren riskin siitä, että maahamme syntyisi nykyiseen verrattuna moninkertainen mielipidevankiongelma, kun Jehovan todistajat kieltäytyisivät myös siviilipalveluksesta. Tätä riskiä ei ole syytä ottaa myös maamme kansainvälinen maine huomioon ottaen. Lisäksi kansainväliset ihmisoikeuselimet eivät pidä Jehovan todistajien positiivista erityiskohtelua oikeudellisesti ongelmallisena toisin kuin sitä, että muita vastaavan syvyysluokan vakaumuksia ei kohdella lainsäädännössä samalla tavalla.²⁵

Jos kuitenkin samaan aikaan kehitettäisiin siviilipalvelusta sellaiseksi, jonka Jehovan todistajat voisivat hyväksyä, voitaisiin ajatella, että vapautuslaki kävisi tarpeettomaksi. Tämä on helpommin sanottu kuin tehty. Näyttää nimittäin siltä, että edes siviilipalveluslain kehittäminen vielä nykyisestäään palvelukseen hakeutuvien vakauksesta kunnioittavaan suuntaan, ei välttämättä johtaisi siihen, että Jehovan todistajat, tai edes merkittävä osa heistä, valitsisi siviilipalveluksen.

Ongelma on siviilipalveluksen kytkeytyminen käsitteellisesti maanpuolustusvelvoitteen täyttämiseen. Siviilipalvelus ei siviililuonteisenakaan ole irrallinen tästä perustuslain velvoitteesta. Tämä on ratkaiseva kipupiste, jota ei kyetä ratkaisemaan siviilipalveluksen kehittämällä niin kauan kuin se on käsitteellisesti vaihtoehtoinen tapa maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen. Vaikka muutoksia asenteissa saattaa olla jossain määrin tapahtunut, ei siviilipalveluksen kehittäminen poistaisi riskiä

25 Päinvastoin voidaan ajatella, että perusteltu erityiskohtelu on voi nimenomaan olla sopusoinnussa yhdenvertaisuuden periaatteen kanssa, josta seuraa, että erityiskohtelun epäminen on syrjivää. Näin Martin Scheinin. Ks.alaviitteessä no 8 mainittu lähde.

siitä, että kokonaiskieltäytyjien määrä lisääntyisi huomattavasti, jos vapautuslaki kumottaisiin. Yhtälö voitaisiin kuitenkin ratkaista ainakin kahdella tavalla.

Ratkaisun voisi ensinnäkin tuoda vain kokonaan uudentyypinen palvelumuoto, jolla ei olisi lainsäädännöllisiä ja käsitteellisiä tai muitakaan siteitä maanpuolustusvelvollisuuteen. Pidän tällaisen uuden palvelumuodon luomista pienelle ryhmälle ongelmallisena periaatteellisesti (sitä paitsi siviilipalvelusmahdollisuus on jo olemassa) ja oikeudellisesti ja se edellyttäisi myös uusia hallinnollisia ratkaisuja. Uudenlainen palvelumuoto, kutsuttakoon sitä vaikka kansalaispalveluksi, edellyttäisi laajaa keskustelua, jossa pitäisi ottaa käsittelyyn myös yleisemmin se, millaisia velvoitteita Suomen kansalaisille voidaan ja on tarkoituksenmukaista asettaa.

Sen sijaan ratkaisu, joka ei sekään ole ongelmaton, voisi löytyä perustuslain maanpuolustusvelvollisuutta koskevan säännöksen kirjoittamisesta uudelleen. Jos säännös kirjoitettaisiin sillä tavoin yleiseen muotoon, ettei siinä mainittaisi maanpuolustusvelvollisuutta, syntyisi tilanne, jossa käsitykseni mukaan Jehovan todistajat olisivat valmiit hyväksymään vaihtoehdoisen palveluksen. Tällainen vaihtoehto ei ole aikaisemmin ollut esillä tätä asiaa käsiteltäessä.

Perustuslain 127 §:n muotoilu voisi olla esimerkiksi seuraavan kaltainen:

”Jokainen Suomen kansalainen voidaan velvoittaa palvelemaan isänmaataan ja sen laillista yhteiskuntajärjestystä sen mukaan kuin lailla säädetään.”

Tämän tyyppinen perustuslain säännös antaisi lainsäätäjälle nykyistä enemmän tilaa, väljemmän mandaatin, erilaisten vaihtoehtojen pohtimiselle. Se ilmaisisi yleisellä tasolla selkeästi alussa viitatus ajatuksen siitä, että kansalaiset ovat oikeusjärjestyksen alaisia. Sen perusteella kansalaiset velvoitettaisiin suorittamaan nykyiseen tapaan asevelvollisuuslain mukaista aseellista tai aseetonta palvelusta taikka siviilipalvelusta ilman, että viimeksi mainittu olisi käsitteellisesti sidoksissa maanpuolustusvelvollisuuteen. Vastaavat muutokset, jotka kuvastaisivat eri palvelumuotojen uudenlaista kytkentää perustuslakiin, olisi tehtävä asevelvollisuus ja siviilipalveluslakiin.²⁶

Kolmas tapa, jolla asiaan saataisiin ratkaisu olisi – kansainvälisten esimerkkien (Norja, Itävalta, Sveitsi) mukaisesti – se, että kutsuntaikäluokasta lähtökohtaisesti määrättäisiin nykyistä selvästi pienempi osa palvelukseen. Tällöin voitaisiin erilaiset potentiaaliset ”ongelmatapaukset” yksinkertaisesti sivuuttaa. Tämän vaihtoehdon ongelma on mielestäni siinä, että selkeiden kriteerien luominen eri palvelumuodoista vapauttamiselle (luokittelulle) on erittäin hankalaa ja niiden tulkinta voi helposti muodostua yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmalliseksi.²⁷ On myös vaikea ar-

26 On syytä muistaa myös maanpuolustusvelvollisuutta koskevan säännöksen syntyhistoria ja se, että perustuslakia on muutettu useaan kertaan viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. En näe ehdotuksessa sellaisia riskejä, jotka estäisivät sen toteuttamisen.

27 Eräissä valtioissa käytetään arpomista keinona valikoida palvelukseen otettavat. Tällainen järjestely olisi selvästi yhteen sopimaton oikeusvaltiollisten peruseriaatteiden kanssa.

vioida sitä, kuinka laajasti mahdollisuutta vapautua kaikesta palveluksesta yritettäisiin tällaisessa järjestelmässä käyttää.

Lisäksi sen harkitseminen, mikä olisi sopiva ikäluokasta erilaiseen palvelukseen velvoitettavien määrä, on laaja periaatteellinen ja puolustuspoliittinen kysymys, joka olisi ratkaistava muilla areenoilla. Tällainen järjestelmä kuitenkin poistaisi epäilemättä kokonaiskieltäytyjien aiheuttaman ongelman, koska eri syistä palvelukseen haluttomat – tai ainakin suurin osa heistä – voitaisiin vapauttaa kutsuntojen yhteydessä.

Yhdyn valtiosääntöoikeuden asiantuntijoiden – joiden näkemykset nojaavat ylikansallisten ihmisoikeusorganien ratkaisuihin ja kannanottoihin – siinä, että Jehovan todistajien vapautus asettaa eri perustalta nousevat aseellisen toiminnan vastaiset vakaumukset eri asemaan. Tällaiselle erottelulle ei ole olemassa riittävän hyväksyttävää oikeudellisia perusteita. Erilainen kohtelu edellyttää, jotta se ei olisi yhdenvertaisuuden vastaista ja syrjivää, tiettyjen objektiivisten ja hyväksyttävien periaatteiden olemassaoloa. Tästä seikasta ovat ihmisoikeuksia valvovat elimet esittäneet huomautuksia toistuvasti monille valtioille, myös Suomelle.

Siksi ehdotan, että vapautuslain soveltamisalaa tulisi laajentaa koskemaan muita vastaavan vakavuusasteen vakaumuksia. Asepalveluksesta vapauttava säännös pitäisi kirjoittaa riittävän yleiseen muotoon, jotta se kattaisi Jehovan todistajien vakaumuksen ohella muut saman tason vakavuusasteen vakaumukset.

On selvää, että vakaumuksen selvittämiseen liittyisi tiettyjä käytännön ongelmia. Vakaumuksen aitous pitäisi voida osoittaa jollain riittävän objektiivisella tavalla. Jehovan todistajien osalta tämä ei tuota ongelmia olemassa olevan kokemuksen perusteella. Seurakunnan antama todistus on luotettava peruste yhteisön arvoihin sitoutumisesta.

Muiden vakaumusten kohdalla tilanne on huomattavasti vaikeampi. Vakaumuksen aitoudesta ja vahvuudesta tulisi esittää selvitystä, joka kertoo myös vakaumuksen jatkuvuudesta. Toiselta puolen tilanteen ratkaisemista helpottaa se, että sellaisten henkilöiden, joiden vakaumus oikeuttaisi maanpuolustusvelvollisuudesta vapauttamiseen, ei voisi olla suuri. Luultavasti jo muutaman vuoden kokemusten perusteella muodostuisi vakiintunut käytäntö asiassa.

Tällä linjalla edettäessä joudutaan pohtimaan vakaumuksen tutkinnan mahdollisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Vaikka demokraattisen oikeusvaltion toiminta perustuu paljossa kansalaisten ja viranomaisten keskinäiseen luottamukseen, ei mielestäni voida lähteä siitä, että pelkkä ilmoitus vakaumuksesta riittäisi. Jonkin asteinen, riittävän luotettava selvitys vakaumuksen aitoudesta ja pysyvyydestä on syytä asettaa vapautuksen ehdoksi. Jos kriteerit asetetaan riittävän tiukoiksi, ei ole olemassa vaaraa siitä, että vapautusta haettaisiin kevein perustein.

Olen sitä mieltä, että tutkintajärjestelmä voitaisiin luoda suhteellisen helposti ja että sen käsittelyyn tulevien tapausten määrä ei tulisi olemaan kohtuuttoman suuri, koska kokonaan palveluksesta vapauttamisen edellyttämälle vakaumukselle asetetta-

van vaatimukset olisivat erittäin tiukat. Lisäksi käytettävissä olisi siviilipalvelus vaihtoehto silloin, kun vakaumus ei täytä asetettuja vaatimuksia.

Siviilipalveluksen osalta olisi edelleen harkittava palvelusajan – lievää – lyhentämistä, jotta paine kokonaiskieltäytymiseen vähenisi edelleen. Tälläkin hetkellä siviilipalveluksen ja lyhimmän ja keskimääräisen varusmiespalveluksen (8, 55 kuukautta) pituuden ero on liian suuri, joskin ongelma on tänään paljon pienempi kuin menneinä vuosikymmeninä.²⁸

Vakaumuksen tutkintaelimeen olisi aiheellista nimittää filosofian, etiikan ja teologian ja oikeustieteen asiantuntijoita. Tutkintaelin voitaisiin perustaa esimerkiksi oikeusministeriön tai työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalle.²⁹ On selvää, että uuden tutkintaelimen perustaminen vaatisi organisatoristen ja käytännöllisten kysymysten ohella monipuolisia lisäpohdintoja esimerkiksi liittyen perustuslaissa suojattuun yksityisyyden suojaan.

Lopuksi tehtäviä ratkaisuja pohdittaessa on pidettävä mielessä se, että asevelvollisuuden suorittamista pidetään yleisesti Suomessa kannatettavana ja tärkeänä asiana ja puolustusvoimat nauttivat poliisin ohella suurinta luottamusta maamme keskeisistä yhteiskunnallisista instituutioista.³⁰ Armeijasta saaduilla opeilla ja kokemuksella on edelleenkin merkitystä työmarkkinoilla ja tiettyssä määrin myös opinnoissa.

Vastaava pätee myös käänteisesti, joskin suomalaisen yhteiskunnan asenneilmapiiri on viimeisten vuosikymmenten aikana muuttunut huomattavasti suvaitsevämmäksi esimerkiksi siviilipalvelusmiehiä kohtaan. Käsitykseni mukaan olemme kuitenkin vielä kaukana asenteiden tasa-arvosta. Siksi myös eri palvelusmuotojen valintaan vaikuttavat edelleen arviot niiden yksilölle tulevaisuudessa aiheuttamista seuraamuksista.³¹

28 Tällainen muutos ei olisi mahdoton yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Siviilipalveluksen ja asepalveluksen kokonaisrasittavuuden ero ei olisi sen suurempi kuin esimerkiksi ero monien eri asevelvollisuuden suorittamistapojen välillä.

29 Työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä toimii asevelvollisuuslaissa tarkoitettun ylimääräistä palvelusta koskevan päätöksen tai liikekannallepanon aikana yksi tai useampi vakaumuksen tutkintalautakunta (siviilipalveluslaki 19 §).

30 Ks. Jukka Kekkonen: Miksi luotamme poliisiin? Näkökulmia keskusteluun yhteiskunnallisten instituutioiden legitimitetistä. Teoksessa Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus. Vesa Majamaa 60 vuotta. Edita 2005, s. 163-176.

31 Nämä vaikutukset vaihtelevat suuresti itse kunkin urasuuntautumisen mukaan. Joillekin esimerkiksi siviilipalveluksen valitseminen ei aiheuta minkäänlaisia negatiivisia seuraamuksia, kun taas tietyissä uravaihtoehtoissa asepalveluksen suorittaminen voi olla selkeä etu.

7. Johtopäätökset: ratkaisumallit

Olen edellä tarkemmin perustellut ja arvioinut Jehovan todistajien vapauttamislakia (1985). Vaikka nykyisessä tilanne ei ole ongelmaton, ei ole yhdentekevää, miten ongelmat ratkaistaisiin. Tietyt ratkaisuvaihtoehdot aiheuttaisivat arvioni mukaan suurempia haittoja kuin hyötyjä, jos asiaa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti demokraattisen oikeusvaltion peruseriaatteiden valossa.

Olen siksi esittänyt *kolme* erilaista vaihtoehtoa, joilla toimeksiannon mukainen kysymys Jehovan todistajien vapauttamisesta asevelvollisuuden suorittamisesta, voitaisiin ratkaista oikeudellisesti pitävällä ja demokraattisen oikeusvaltion perusarvoja kunnioittavalla tavalla.

Näistä kolmesta päädyn kannattamaan kahta vaihtoehtoa näiden ratkaisumallien tueksi löytyvien oikeudellisten perusteiden vahvuuden sekä myös ratkaisumallien selkeyden ja toteuttamiskelpoisuuden vuoksi. Kaikissa tapauksissa asia mahdollinen eteenpäin vieminen edellyttää huolellista jatkovalmistelua ja tiettyjen liitännäiskysymysten tarkkaa analyysyä, koska tämän raportin esitykset ovat toimeksiantoa seuraten periaatteellisia linjauksia.

Nykyinen tilanne, jossa Jehovan todistajat vapautetaan poikkeuslain perusteella maanpuolustusvelvollisuudesta, on kuten sanottu, oikeudellisesti ongelmallinen. Se ei kuitenkaan ole sillä tavoin oikeusvaltiollisten periaatteiden vastainen, että tilanne edellyttäisi vapautuslain kumoamista muita toimenpiteitä tekemättä.

Rajatulle ja kooltaan pienelle ryhmälle aikanaan puolustettavien perustein annettu erityiskohtelu (jonka kaltaisia oli myös useissa muissa valtioissa) ei sinällään ole asiaan liittyvien oikeudellisten ongelman ydin myöskään uuden perustuslain aikana. Sen sijaan yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden näkökulmasta ongelmallista on erilaisten, saman syvyysluokan uskonnollisten ja muiden vakaumusten erilainen kohtelu. Tähän asiintilaan olisi saatava muutos.

Kun kansalaisten yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä tarkastellaan perusoikeuksien ja kansalaisten velvollisuuksien osalta kokonaisuutena, näyttäytyy ongelmana ennen kaikkea se, että Jehovan todistajien vakaumus on asetettu muihin vastaavan tasoihin vakaumuksiin nähden parempaan asemaan. Tästä ovat kansainväliset ihmisoikeuselimet toistuvasti muistuttaneet maaraporteissaan ja ratkaisuisaan.

Ongelma ei kuitenkaan – asiaa on syytä alleviivata - ratkeaisi demokraattisen oikeusvaltion peruseriaatteiden kannalta tyydyttävällä tavalla, jos vapautuslaki kumottaisiin tekemättä muita lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Tällöin riskinä olisi lisäksi kokonaiskieltäytyjien määrän huomattava kasvu, joka tulkittaisiin pahenevaksi mielipidevankiongelmaksi. Suomalaisen demokratian voima on vähemmistöjen ja erilaisuuden kunnioittamisessa silloin, kun sille on olemassa hyväksyttävät perusteet.

Siviilipalveluksen kehittäminenäkään ei ratkaisisi vapautuslain kumoamisen aiheuttamaa ongelmaa niin kauan, kun palvelus johdetaan käsitteellisesti hallitusmuodon maanpuolustusvelvollisuudesta, jolloin se on vaihtoehtoinen tapa maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen. Niissä maissa, joissa Jehovan todistajat ovat yleisesti suorittaneet siviilipalvelusta, ei tämän kaltaista perustuslaintasoista kytkentää maanpuolustukseen ole ollut.

*

Asia voidaan näkemykseni mukaan ratkaista, jos tahtoa siihen on, kolmella tavalla. Ensimmäinen niistä edellyttää *perustuslain maanpuolustusvelvollisuutta koskevan säännöksen uudelleen kirjoittamista* kuten edellä on esitetty siten, että perustuslakiin kirjataan kansalaisten *yleinen velvollisuus* palvella isänmaataan ja sen laillista yhteiskuntajärjestystä siten kuin laissa säädetään.

Tästä säännöksestä voitaisiin johtaa velvollisuus niin asepalvelukseen kuin erilaisen vaihtoehtoisten palvelumuotojenkin suorittamiseen. Tällöin siviilipalveluksella ei olisi käsitteellistä kytkentää maanpuolustusvelvollisuuteen ja Jehovan todistajat voisivat suorittaa sen ilman, että he kokisivat palveluksen vakaumuksensa vastaiseksi.

Toinen mahdollisuus perustuisi palveluskelpoisuusluokituksen ja siihen perustuvan käytännön muuttamiseen kansainvälisten esimerkkien mukaisesti siihen suuntaan, että nykyistä pienempi osa ikäluokasta suorittaisi tosiasiallisesti asepalveluksen tai vaihtoehtoisen palveluksen. Tällöin voitaisiin olettaa palveluksen suorittajien olevan varmasti hyvin motivoituneita.

Vaikka ongelma ratkeaisi tätä kautta, en pitäisi ratkaisua hyvänä. Voidaan kysyä, mikä olisi sopiva palveluksen suorittaneiden määrä ja mihin asettuisi palvelusvelvollisten määrä käytännössä? Tällaisessa järjestelmässä olisi riittävän yhdenvertaisuuden takaavan käytännön saavuttaminen vaikeaa. Lisäksi järjestelmällä voisi olla ennakkoimattomia ja kielteisiä heijastusvaikutuksia yleiseen palvelumotivaatioon.

Kolmas ratkaisu, jota pidän käyttökelpoisena, olisi *vapautuslain soveltamisalan laajentaminen* koskemaan kaikkia Jehovan todistajien vakaumuksen vahvuisia vakaumuksia. Muutos vastaisi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja kansalais- ja poliittisia oikeuksia valvovan ihmisoikeuskomitean vakiintuneita linjauksia.

Tämä ratkaisu edellyttäisi vakaumuksen *tutkintamenettelyn ottamista käyttöön*. Vakaumuksen olisi perustuttava tiukkoihin ja riittävän objektiivisesti määriteltäviin kriteereihin. Vakaumuksen tutkinnan voisi suorittaa esimerkiksi oikeusministeriön hallinnonalalle perustettava tutkintaelin.

Näin rakennettuna järjestelmä toisi oletettavasti vapautuksen hyvin harvoille. Jos vakaumuksen ei voitaisi osoittaa olevan laissa tarkoitettulla tavalla riittävän vakava, olisi jäljellä mahdollisuus suorittaa siviilipalvelus, jonka pituuden lievää lyhentämistä kohti aseellisen palveluksen suorittavien keskimääräistä palvelusaikaa olisi syytä harmita, jotta sitä ei koettaisi rangaistuksen luonteiseksi palvelumuodoksi.

